

QUÈ SABEM DELS BEST-SELLERS?

Reflexions per trencar alguns tòpics

Ana Díaz-Plaja
Universitat de Barcelona

Comencem aquest article acarant dos universos que semblen irreconciliables: d'una banda, el món dels best-sellers, amb els conceptes que s'associen a aquest tipus de llibre. De l'altra, la literatura de qualitat, que cova totes aquelles idees que s'hi relacionen. És certa aquesta divisió tan taxativa?

Com es tracta la qüestió del best-seller des de la LIJ? En un extrem trobem el rebuig. Estaria personificat pel prescriptor que defensa l'obra de qualitat, textual i gràfica; que pensa que per llegir literatura dolenta és millor no llegir res; que fa escarafalls per Geronimo Stilton, el diari del Greg o –horror dels horrors– els llibres de princeses de color rosa amb purpurina a la coberta... Els qui sustenten aquesta posició sempre diran que el best-seller va en detriment de la qualitat literària i/o que perverteix els seus lectors.

Cert que també trobem estudiosos i prescriptors que no demonitzen aquest tipus de llibres. Consideren que són una bona eina per atrapar lectors, i que és ben possible que de la lectura d'aquests llibres massificats i de baixa qualitat passem a obres ben seleccionades. Que el best-seller pot ser el primer graó d'una educació literària ben entesa.

En l'altre extrem, trobem la posició de l'estudiós, que es decanta per un enfocament descriptiu i que considera que els best-sellers mereixen atenció. I molta. Que sap que tenen acceptació i que cal interrogar-se sobre les causes. En aquest article, ens situarem en aquesta perspectiva.

Il·lustració de Jordi Vila Delclòs. *La isla del tesoro* (Anaya).

Hi ha estudis sobre el best-seller infantil?

Si ens situem en els nostres àmbits lingüístics, comprovem que pocs estudiosos de la LIJ s'han ocupat de la qüestió dels best-sellers. Potser perquè sovint confonem *estudiós*, *crític* o *teòric* amb *prescriptor* o *mediador* i, lògicament, els llibres molt venuts aixequen, entre aquests col·lectius, sospites i desig d'allunyament. Es crea un abisme entre els llibres de qualitat, i els seus lectors minoritaris,

i els lectors de best-sellers, que són la massa.

Entre els qui han estudiat en certa manera el fenomen, trobem Gemma Lluch, que, des de fa temps, dedica una especial atenció a l'anomenada *paraliteratura*. Lluch reflexiona sobre la distància que hi ha entre els circuits prescriptius i el consum general, i detecta filtres de classe social o de plantejament educatiu de molts cànons. També ha relacionat els fenòmens de recepció amb les noves plataformes de difusió (internet, món virtual) i amb els aspectes de globalització, que condueixen a un públic majoritari i poc selecte.

Des d'un altre punt de vista, Fernando Savater (que no és un estudiós de la LIJ) sempre ha defensat llibres que no pertanyen a l'alta cultura: des de *L'illa del tresor* fins a les sèries de Guillem Brown o de Sherlock Holmes, o *El viatge al centre de la Terra*. Savater proposa aquests textos com a fites essencials dels nostres topants culturals. Aquesta posició va significar un revulsiu, i no únicament perquè reivindicava la literatura de la massa, o de *best* o

“ Alguns llibres han estat supervendes per a sorpresa dels mateixos editors i autors, sense que tinguessin les característiques que els associen a altres llibres d'èxit previs. ”

long-sellers, sinó perquè aquestes obres formen part de la literatura infantil i juvenil. I sembla que la literatura amb majúscules de qualitat mai no s'ha de barrejar amb els llibres que llegeixen els infants i els joves...

Els best-sellers infantils i els no infantils

Girem ara la vista cap a tres anàlisis sobre best-sellers en la literatura en general. Hi ha un lloc per als llibres infantils en aquests estudis? A *Código best-seller*, de Sergio Vila-Sanjuán, hi ha una important presència del llibre infantil i juvenil com un àmbit més dels llibres més venuts. L'autor repassa els supervendes, i entre els que han venut entre cent i mil milions d'exemplars apareixen, entre d'altres, *El senyor dels anells* i *El hòbbit*. Entre els cinquanta i els cent milions d'exemplars hi ha *El petit príncep*, *Heidi* i *Anna, la de Teules Verdes*. En les categories següents també hi ha molts títols infantils: *Les cròniques de Nàrnia* o *Charlie i la fàbrica de xocolata*. Resulta molt interessant veure que entre aquests llibres multimilionaris n'hi ha de religiosos, de gastronòmics, de policíacs, d'alta cultura i de baixa qualitat. D'elits i de masses. I, és clar, llibres infantils!

A *El enigma best-seller*, de David Viñas, un excel·lent recorregut per aquest complex món, s'esmenta

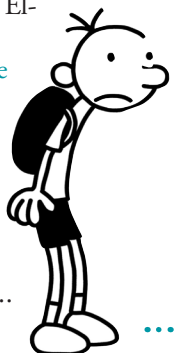
Il·lustració de Quentin Blake. *Charlie i la fàbrica de xocolata* (La Magrana).

un únic text infantil: la sèrie Harry Potter. L'autor en fa una anàlisi excel·lent i insisteix que l'èxit inicial del llibre va partir del boca-orella i no d'una campanya orquestrada de màrqueting. En canvi, el llibre de José Manuel López de Abiada i José Peñate *Éxito de ventas y calidad literaria* no fa esment de cap best-seller destinat al públic infantil.

Tanmateix, aquests estudis ens aporten cinc punts de reflexió que comparteixen TOTS els best-sellers, sigui qui sigui el seu destinatari, i que nosaltres ara exemplificarem amb literatura infantil:

Cal desterrar la idea que el best-seller és sinònim de manca de qualitat literària. L'exemple que acostuma a posar-se és *El nom de la rosa* o *Memòries d'Adrià*. En el cas de la LIJ, serien els casos de Michael Ende, Roald Dahl, o d'un Pedrolo o un Carbó: el fet que siguin supervendes no fa minvar en absolut la seva qualitat literària. On hi ha la frontera entre literatura de consum i de qualitat literària? On situem Jordi Sierra i Fabra, Gemma Lienas, Suzanne Collins, Elvira Lindo o Andreu Martín?

Que, a més del concepte de best-seller, que pressuposa un èxit sobtat i ràpid, hem de considerar el de long-seller o steady seller. És a dir, llibres que es venen molt, però d'una manera segura i durant molt de temps. En l'àmbit de la LIJ, serien *long-sellers* els clàssics: els contes dels Germans Grimm, com també ho seran *Heidi* o *Pinotxo* o *Bambi*, de Felix Salten... (o de Disney???)

Il·lustració de Jeff Kinney. *Diari del Greg* (Estrella Polar).

... El best-seller no és un gènere. Per a certa crítica, el best-seller és un producte fet en sèrie, sense cura, i fins i tot s'arriba a dir que existeix una fórmula per fer-los i que els seus autors es limiten a aplicar-la. Tots serien iguals i formarien un gènere tancat. Però la realitat ho desmenteix: alguns llibres han estat supervenides per a sorpresa dels mateixos editors i autors, sense que tinguessin les característiques que els associen a altres llibres d'èxit previs. Així va passar amb Harry Potter.

L'efecte arrossegament. Una tendència porta com a conseqüència el desig de copiar-ne la fórmula i de treure'n tot el partit possible... fins que n'apareix una altra que la substitueix. Els best-sellers gruixuts de caire històric, a l'estil Ildefonso Falcones, han creat un autèntic deversall de llibres d'aquest tipus. A la LIJ, les sèries que juguen amb efectes de tipografia, com ara a Geronimo, Tina o Greg, han tingut moltes seqüeles. *Crepuscle* ha creat vampirs enamorats a tort i a dret. O *Els jocs de la fam* ens ha omplert de distopies. Així mateix, també hi ha *efecte arrossegament* en el desplegament d'una obra cap a altres suports: còmic, pel·lícula, musical i, evidentment, les xarxes socials.

Obligatorietat acadèmica. Quan un llibre l'ha de llegir una àmplia població escolar es converteix en un llibre ben venut. El *Lazarillo de Tormes*, al marge de la seva significació històrica i el seu valor literari, és un *best*, un *steady* o un *long-seller* perquè generacions senceres l'han comprat per prescripció. És un clàssic. En el cas de la LIJ catalana, podríem citar *Mecanoscrit del segon origen*, *La casa sota la sorra* o *El zoo d'en Pitus*, tan estimats a les nostres escoles durant molts d'anys.

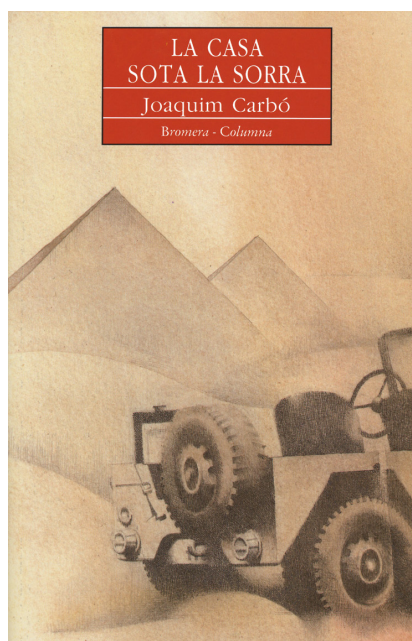
Síntesi i conclusió

La primera conclusió és que no es pot separar taxativament la baixa i l'alta literatura. La teoria literària mostra que molts best-sellers contenen els mateixos trets que moltes obres cabdals de la literatura: tipus de personatges, situacions narratives... El que en un moment històric forma part de la baixa cultura pot esdevenir alta cultura en un moment posterior: així, la poesia popular és tot sovint reivindicada i reelaborada pels poetes cultes. En el nostre àmbit, el còmic era una forma classificada de baixa literatura fins pràcticament finals del segle xx. O Enid Blyton, mal considerada fa un temps, és reivindicada ara com a baula essencial de la història literària infantil.

La segona és que encara hi ha massa dependència entre l'estudi objectiu i la prescripció educativa.

La literatura, la imatge, la comunicació cultural per a infants han de ser analitzats amb criteris filològics, estètics i sociològics. Deixem respirar els crítics i no els atabalem dient si aquests llibres són o no reprova-bles des del punt de vista educatiu!!!

I, *last but not least*, cal recordar als crítics i estudiosos de la literatura general que bandegin els seus prejudicis, o simplement la seva ignorància, i que incorporin la literatura infantil al seu camp d'investigació. No com un món a part, sinó com una branca més de la literatura general (Rubió *dixit*) que, com a literatura, comparteix qüestions de canó, de massificació, de qualitat, d'alta i baixa cultura, de relectura històrica. I un llarg etcètera. Potser l'únic que no comparteix és l'obsessió prescriptora o censora de molts educadors... •

La casa sota la sorra (Bromera).

Bibliografia

- DIVERSOS AUTORS. «Per llegir i per vendre: els best-sellers. Monogràfic». *Escola Catalana*, 429 (abril 2006).
- LLUCH, Gemma. *Análisis de las narrativas infantiles y juveniles*. Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2007.
- LÓPEZ DE ABIADA, José Manuel; PEÑATE, José. *Éxito de ventas y calidad literaria*. Madrid: Verbum, 1997.
- SAVATER, Fernando. *La infancia recuperada*. Madrid: Taurus, 2002.
- VILA-SANJUÁN, Sergio. *Código best-seller*. Madrid: Planeta, 2011.
- VIÑAS, David. *El enigma best-seller*. Barcelona: Ariel, 2009.